

МАКСИМ ГОРКИ —

ТЕОРЕТИК НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯ РЕАЛИЗЪМ

ВАСИЛ КОЛЕВСКИ

Максим Горки като художник и публицист заема своето място в руската и световната литература още в края на миналия и началото на нашия век. Той е основоположник на новото направление в руската и световната литература, което утвърждава метода на социалистическия реализъм. Но Горки като теоретик и критик и до ден днешен остава някак в сянка. Разбира се, неговите мисли за литературата, оценките му за един или друг писател се цитират често, но това става с цел да се подкрепи едно или друго гледище или да се отхвърлят неправилни възгледи и оценки. Цялостното разкриване на Горки като теоретик и критик все още чака своя изследовател.

Когато разглеждаме Горки като теоретик на социалистическия реализъм, трябва да имаме пред вид, че става дума за творец, създател на тоя метод в художествената практика, че става дума за писател, който не само интуитивно, по силата на своята дарба прониква в светая светих на творческия процес, а за писател-мислител, писател-теоретик, който съзнателно се стреми да разкрие законите на художественото творчество, „магията“ на литературния труд. Употребявам съзнателно едно до друго тези понятия „магия“ и „труд“, защото Горки неведнъж е подчертавал, че без талант няма творчество, но при наличие на талант решаващата дума принадлежи на труда.

Без да притежава системна академическа подготовка, Горки е писател с огромна ерудиция, познаващ литературата в нейното историческо развитие от древността до нашата епоха. На Горки принадлежат едни от най-точните, най-верните и вдъхновени слова, казани за класическата руска литература:

„В историческото развитие на европейската литература нашата млада литература е феномен изумителен. Няма да преувелича, ако кажа, че нито една западна литература не е възниквала за живот с такава сила и бързина, с такъв мощен и ослепителен блясък на таланта. Никой в Европа не е създавал така крупни, признати от целия свят книги, никой не е създавал такива дивни създания на красотата при такива неописуемо тежки условия. . . Нашата литература е наша гордост, най-хубавото, което сме създали като нация. В нея е цялата наша философия, в нея са вградени великите пориви на духа. В този дивен, приказно бързо построен храм и до ден днешен ярко горят умове на велика красота и сила, сърца свято чисти — умове и сърца на истински художници. И всички те, правдиво и честно осветлявайки разбраното, преживяното от тях, казват: храмът на руското изкуство е строен от нас с мъчаливата помощ на народа, народът ни е вдъхновявал, обичайте го!“¹

¹ М. Горький. Собр. соч. в 30-ти томах. Т. 24. М., 1953, с. 64—65. По-нататък се цитират само томът и страницата от това издание.

Само няколко реда, а в тях се съдържа оценка и на времето, в което е създавана руската класическа литература, и на писателите, които я творят, и на самата литература като знаме на правдата и красотата, и на народа, вдъхновил и подкрепил творците. Прави се съпоставка на руската литература с другите литератури. При това най-малко Горки може да бъде обвинен в някакво подценяване на художественото творчество на другите народи.

От многобройните оценки на Горки за отделни писатели и книги като пример за изключителното му умение да проникне в спецификата на даден автор, да разкрие същността на неговия талант и творчество бих посочил неговия отзив за разказа на Чехов „В оврага“. Още в началото на отзива е дадена кратка, но изумителна по своята точност характеристика на Чехов — „състрадателно и бодро усмихващ се на читателя“. „Страшната сила на неговия талант е именно в това, че той *никога и нищо не измисля от себе си*, не изобразява това, „което го няма на света“, но което би било и хубаво, и желано“ (т. 23, с. 313—314).

Известно е, че не само приживе, но и дълго след това Чехов е бил упрекван в аполитичност, в липса на мироглед. В своя кратък отзив Горки се спира специално на този проблем:

„Упрекваха го, че му липсва миросъзерцание. Нелеп упрек! . . . Чехов приглежда нещо много повече от миросъзерцание. В своята представа той е овладял живота и по такъв начин се е издигнал над него. Той осветлява неговата скука, неговите нелепици, неговите стремежи, целия му хаос от най-висока гледна точка. И макар че тази гледна точка е неуловима, не се поддава на определение — може би затова, че е висока, — то тя винаги се е чувствувала в неговите разкази и все по-ярко прониква в тях. Все по-често в неговите разкази се чува тъжният, но тежък и точен упрек към хората за тяхното неумение да живеят, все по-красиво в тях свети състраданието към хората и — това е главното! — звучи нещо просто, силно, примиряващо всички и всичко. Неговата мъка за хората очовечава и тайния агент, и търговеца-грабител — всички, до които се докосне. „Да разбереш — значи да простиш“ — това е речено отдавна и е вярно. Чехов го разбира и казва — простете! И казва още — помогнете! Помогнете на хората да живеят, помагайте си един друг!“ (т. 23, с. 316).

И тези оценки за Чехов се дават още през 1900 г. по повод на един разказ!

Соча всичко това, за да се разбере, че общотеоретичните и конкретни оценки и обобщения на Горки за социалистическия реализъм, за произведенията, създадени по тоя метод, имат за автор именно такъв дълбок проникател, за когото литературата е смисъл и съдържание на целия му живот, отдаден на трудовия народ, който е чужд на конюнктурни съображения, на груби, схематични и вулгарни представи за литературата, с които така често се срещаме в литературния живот на нашия век.

Показателно е и това научно, зряло, ленинско отношение към литературното наследство в един момент, когато модернисти и „авангардисти“, от „ляво“ и дясно се надпреварват да изхвърлят от кораба на съвременността класиците! И по-късно най-смелият новатор в литературата, основоположникът на социалистическия реализъм сам ще заяви:

„Това отказване от „истински прекрасното като изходно начало за по-нататъшното развитие“ Владимир Илич нарече „безсмислица, пълна безсмислица“. А той, Ленин е революционер с небивал, гигантски размах, основоположник на новата, социалистическа култура“ (т. 26, с. 185).

Търсенето и откриването на новия художествен метод, на неговите идейно-естетически принципи, на неговата поетика се извършва от Горки по две линии — по линия на самото художествено творчество, чрез създаване на произведения, носещи чертите на този метод (понякога някои от тях имат характер на манифест на тоя метод), и по линията на чисто теоретичното и критично мислене.

Още в края на миналия век Горки чувствава необходимостта от създаването на ново изкуство, което, продължавайки великите традиции на миналото, да даде отговор на новите проблеми, които животът поставя пред човека, пред обществото, а следователно и пред творците. Какво да бъде това изкуство? Отразяването на отлежалите форми на живот, на утвърдените норми и принципи в експлоататорското общество даже когато това става със средствата на правдивото реалистично изкуство, не е в състояние да отговори на тези задачи. Необходимо е разкриване на нови хоризонти, на нови идеали, на нови герои, способни да се борят и осъществят тези идеали.

На тези проблеми са посветени разказите на Горки „За щиглеца, който лъжел, и за кълвача — любител на истината“ (1893) и „Читател“ (1898). В първия в алегорична форма се осъжда „пълзящият“, приземният обективистичен начин на писане, който не казва нищо повече на читателя от това, което и самият той вижда (образа на кълвача). Много по-привлекателен, по-симпатичен е образът на певеца, на твореца, предаден чрез щиглеца. Той не се помирява със сивата действителност. „Аз изхождам от необходимото убеждение — изповядва той — за високото призвание на птиците като краен, най-сложен и мъдър акт в творчеството на природата. Ние не трябва да се уморяваме, трябва винаги да се борим и всичко да победим, за да оправдаем сами себе си в собствените си очи, за да имаме право да кажем: минало, настояще и бъдеще — това сме ние, а не спящата сила на стихииите.“

Благородно, похвално намерение. Но... утопично, субективистично, непочиващо на реална жизнена основа и затова неубедително, ранимо и в много отношения безплодно. Безпочвена утопична романтика.

И пред читатели, и пред творци в същност застава въпросът — щом и двата пътя не извеждат към нови хоризонти, към спасение на човечеството, какво да се прави? Тази безпътница не прекършва ли крилата на твореца?

„Ти можеш да ми кажеш — заявява безименният Читател в едноименния разказ, — животът не дава други образи освен ония, които ние възпроизвеждаме. Не говори така, защото за човека, който има щастието да владее словото, е срамно и позорно да признава своето безсилие пред живота и това, че той не може да се изправи по-високо от него.“ И той отправя упрек към писателя, упрек, в който в същност се съдържа позитивната програма на Горки: „Ти не умееш да изобразяваш така, че твоята картина на живота да предизвиква у човека отмъстителен срам и горещо желание да създаде други форми на битието... Можеш ли ти да ускориш биенето на пулса на живота, можеш ли да вдъхнеш в него енергия, както са правили това други?“

Ако тази позитивна програма се издигне във време, когато няма реални сили в живота, на които писателят да се опре, за да ускори биенето на неговия пулс, тя би прозвучала като призива на Щиглеца. Но във времето на Горки такава историческа сила вече съзрява и всички неговии усилия, целият негов изключителен талант се насочват към създаване на изкуство, което да се превърне в мощно оръжие за ускорено развитие на живота, за победата на тая нова сила.

Беше време, когато първите прояви, първите успехи на писателя, които свидетелствуват за това ново изкуство, се свързваха с реалистичното във формата на самия живот разкриване образа на новия положителен герой, образа на бореца-комунист. Но новото, научното (както ще видим, то не е съвсем ново, към него се е придържал по същество самият Горки!) разбиране на социалистическия реализъм като качествено нов художествен метод, за който главното е комунистическият патос, комунистическата правда за живота, новият естетически идеал и прекият негов изразител — героят-комунист, новата концепция за личност и колектив — това разбиране за съдържателната страна на изкуството на социалистическия реализъм, на което са присъщи безкрайно многообразие от

художествени форми на обобщение, изразни и изобразителни средства (а не само формите на реализма!), ни дава възможност да открием първите успехи на трескавите търсения на писателя още в разкази като „Старицата Изергил“. Та нали в него писателят разобличава философията на индивидуализма чрез образа на Лара, нали в противовес на упадъчното изкуство на своето време утвърждава единството на личността с колектива, жертвата на индивида за благото на колектива, за тържеството на прогреса, на красотата и щастието на хората, на народа! Това е една нова концепция за личност и колектив, опираща се на пролетарското, на социалистическото мировъзрение и светоусещане, изразяваща по висок художествен начин с романтична форма на обобщение това мировъзрение и светоусещане.

Още по-ярко и силно, все с поетичните средства на романтиката писателят дава израз на новите тенденции в живота в творби като „Песен за сокола“ (1895) и „Песен за Буревестника“ (1901). Дълго време и тези произведения се причисляваха към революционния, към социалистическия и пр. романтизъм. Но днес дори и тези, които в общото си разбиране за поетиката на социалистическия реализъм все още се придържат към възгледа, че тя се ограничава с поетиката на реализма, дори те включват тези произведения в социалистическия реализъм. Показателна в това отношение е статията на А. И. Метченко „Зрелост“². В нея той пише:

„Почти във всяка литература има произведения или поетични образи, които придобиват значение на символи на епохата. За началото на XX в. подобен образ-символ става Горкиевият Буревестник. Не по-малко знаменателно е, че в унисон с призива „Нека бурята по-силно забушува! . . .“ зазвучават пълните с увереност думи на младия работник Нил в пиесата „Еснафи“: „Стопанин е този, който се труди. . .“ *Това са били първите манифести на новата литература — литературата на социалистическия реализъм*“ (курс. м. — В. К.).

Не можем да не се съгласим с тия думи! Но от това следва да се направят всички необходими изводи, да се преразгледат становища и оценки както за творбите на Горки от типа на „Песен за Буревестника“, така и за редица творби на пролетарски писатели от типа на Д. Полянов и Хр. Смирненски, които доскоро, а някои и сега се причисляваха и се причисляват към романтизма само на това основание, че в тях преобладава романтичната форма на художествено обобщение, романтични изразни средства, образи, език.

Както ще видим, не друг, а създателят на новото изкуство, неговият кръстник Горки именно така е и разбирал социалистическия реализъм — като израз на мировъзрението и светоусещането на новия човек — борец за тържеството на комунистическия идеал, без да ограничава неговата поетика с едни или други форми и изразни средства. Това в никакъв случай не означава, че новият художествен метод няма своята естетическа определеност, своя поетика. В борбата срещу декадентството и упадъчните модернистични направления в изкуството, в борбата срещу схематизма и натурализма Горки достатъчно ясно е дал да се разбере каква е тая определеност.

Когато в живота съзряват достатъчно факти и събития, явления, които да дадат възможност в конкретна реалистична форма, във формата на самия живот да бъдат показани героите и събитията на новото време, Горки ще направи това в „Еснафи“ и особено в „Майка“. Но тези произведения са естествено продължение и развитие на творческите търсения на автора в утвърждаването на социалистическия реализъм, те стоят редом с революционно романтичните по форма творби на писателя и ни подсказват, че и при съвременните условия методът на социалистическия реализъм, неговата поетика не бива да се сковават

² В. Литературная газета, бр. 12, 21 март 1979.

в рамките на нормативната естетика, а да дават възможност да се използват всички завоевания на художествения гений на човечеството от миналото и същевременно да се създават нови форми, изразни и изобразителни средства, които да служат за още по-яркото и вълнуващо художествено разкриване на комунистическата правда за живота.

Произведенията на Горки са известни и аз няма да ги анализирам. Ще се спра на някои моменти от критичните статии на писателя до и след Октомври, в които се разкриват неговите разбирания за същността на социалистическия реализъм.

В своите „Бележки за еснафството“ (1905), получили положителната оценка на В. И. Ленин, Горки формулира ядрото на своето разбиране за живота, за класовата борба, за необходимостта от политическо просвещаване на широките народни маси в тази борба, за мястото и ролята на изкуството като фактор в нея: „Животът, както е известно, е борба на господарите за власт и на робите — за освобождение от потисничеството на властта. Темпът на тази борба става все по-бърз в зависимост от ръста на личното достойнство и съзнанието за класовото единство на интересите у народните маси“ (т. 23, с. 342).

Да създаде изкуство, което да отрази този ръст на нарастване на човешкото достойнство у трудовия народ — резултат от неговото политическо просвещаване и включване в класовата борба — и по такъв начин да превърне това изкуство в ускорител в тази борба — ето великия стремеж на писателя, който го довежда до създаването на новото изкуство, до разкриване на неговите закономерности.

Все по това време — първата руска революция от 1905 г. — Горки утвърждава трудовия народ като главна сила на историята, създател на всички духовни и материални ценности, сочи авангарда на трудовия народ — работническата класа, която под ръководството на партията от нов тип, на болшевиките в Русия, ще доведе борбата до нейния победен край — до победата на социалистическата революция, до тържеството на социализма, до премахването на позорната (по изразу на самия Горки) експлоатация на човек от човека. Своето обръщение към работниците от цял свят той завършва с призива:

„Да живее пролетариатът, смело стремящ се към обновяване на света! Да живеят работниците от всички страни, чиито ръце са създали богатствата на народите и които сега се стремят да създадат новия живот. Да живее социализмът — религията на работниците. Привет на борците, привет на работниците от всички страни, нека те запазят завинаги своята вяра в победата на истината и справедливостта! Да живее човечеството, обединено от великите идеали на равенството и свободата!“ (т. 23, с. 380).

Тук намира израз разбирането за човешкия прогрес, за главната движеща сила на историята въобще и конкретно — на историята в XX в., за главния герой на епохата, за интернационализма на пролетарската класа, за единството на класовост, партийност и общочовешки идеали. Това е политическата, идеологическата и естетическата платформа, на базата на която се появява „Майка“ на Горки. Тук трябва да се подчертае, че новото мировъзрение, новите естетически разбирания на писателя са резултат не само на неговия талант, на кабинетния писателски труд, а на личното му активно участие в борбата на руския пролетариат, на личните връзки с вождя и учителя на тоя пролетариат В. И. Ленин. Именно в тази активна творческа и житейска позиция раздъхват талантите на Горки, тя му дава възможност да създаде първите високохудожествени произведения на социалистическия реализъм. По-нататък както в художественото си творчество, така и в естетическите си възгледи Горки ще доразвива и обогатява тези основни принципи. В своето слово за Ленин през 1920 г. Горки ще каже:

„И за ваше щастие, за щастието на цялата страна този човек съществува. Много трябва да го ценим, много трябва да го обичаме, много трябва да му помагаме в неговата велика, в неговата световна, в неговата планетарна работа. Да, в негово лице руската история създава нещо чудесно“ (т. 24, с. 205).

По-късно в очерка си за Ленин Горки ще развие тези свои мисли за него, които имат пряко отношение към положителния герой на епохата, към положителния герой в литературата. Този проблем лежи в основата и на биографичните очерци на Горки за видни болшевики, на изказванията му за работническата класа и трудовото селячество в периода на социалистическото строителство.

Ленин нарече пролетарската революция „празник на потиснатите и експлоатираните“³. Това разбиране за революцията е основен патос на цялото социалистическо-реалистично творчество и литературнокритическа и публицистична дейност на Горки. То е в пълен контраст с реакционното и еснафско отношение към революционната борба на народа, което изпълва философията, естетиката, изкуството на експлоататорите, на еснафите, на приспособленците. В свое слово към влизащите в редовете на КПСС Горки характеризира по следния начин победата на Октомври: „Получи се, другари, хубаво! Получи се много хубаво“ (т. 26, с. 11).

Ето ядрото на новата нравственост, на новата философия за живота, на новата естетика, на новото изкуство. *Хубаво!* Така и Маяковски нарече едно от най-значителните си произведения, посветено на Октомври. Борбата за победата на революцията, за изграждането на новия живот, за тържеството на комунистическия идеал — ето кое е величаво, красиво, хубаво! И този, който допринася най-много в тази борба, той е положителният герой и в живота, той трябва да е положителният герой и в изкуството. Не без гордост, но и с чувство за отговорност пред историята и изкуството Горки отбелязва, че такъв положителен герой историята не познава в миналото. И ние можем да бъдем горди, че българският народ излъчи в условията на жестока класова борба, излъчва и днес борци и строители, които стават символ на този нов герой. Достатъчно е да посочим само величавата фигура на Георги Димитров!

Новият естетически идеал, новият положителен герой с неговата нравственост, с неговото мировъзрение и светоусещане определят и редица други особености на литературата и изкуството на социалистическия реализъм. На първо място това е комунистическата партийност, съзнателното служене на творци и борци на великия комунистически идеал.

Ние, художниците на словото, е време да решим основния и много прост въпрос — пише Горки през 1931 г., — съвместимо ли е за нас „служенето на изкуството“ с честната служба на революцията? Възможна ли е за нас неутрална позиция в битката на класите?... Може би ще бъде поставен въпросът: „И така, необходимо е да се принесем в жертва на революционните изисквания на епохата?“ Поставен в такава форма — това е смешен въпрос. Но все пак аз ще отговоря на него утвърдително: да, необходимо е такова превъзпитание, че служенето на социалната революция да бъде лично дело на всяка честна единица, това служене да носи лично наслаждение“ (т. 26, с. 49—50).

По-късно друг голям съветски творец — М. Шолохов — ще формулира същата тази мисъл с думите, че сърцата на съветските писатели принадлежат на партията, на която те служат с целия свой талант!

Направено е и се прави немалко за разкриване същността на комунистическата партийност, а и на другите принципи на социалистическия реализъм, но тук може би трябва да се припомним думите-упрек на Горки към теоретиките, към критиците и естетите: „Много е възможно нашите критици да са хора,

³ В. И. Ленин. Съчинения. Т. IX. с. 105.

отлично въоръжени идеологически, но, изглежда, нещо им пречи да изложат с пределна яснота и простота учението на диалектическия материализъм, приложено към изкуството“ (т. 26, с. 50).

Макар че от произнасянето на тези строги, но справедливи думи е минало половин столетие и много неща са се променили в положителна насока, все пак по същество те си остават ако не като упрек, то като пожелание към съвременната теория и критика — да покаже комунистическата партийност на литературата и изкуството с такава яснота и сила, както са направили това самите творци в своите най-значителни произведения.

Съществена черта на изкуството на социалистическия реализъм, на която Горки се спира нееднократно в своите статии през целия си творчески път, е хуманизмът, пролетарският, социалистическият хуманизъм. Главното, което подчертава писателят, което озарява и цялото му художествено творчество, е любовта към хората. В основата на това велико чувство лежи разбирането, че народът, трудовите хора са носителите на истинските човешки добродетели, че трябва да се направи всичко възможно те да имат истински човешки условия за живот, за разгръщане на своите таланти и способности. „Лично аз съм на мнение, заявява Горки, че истинска цивилизация и бързо развитие на културата са възможни само при условие, че политическата власт принадлежи изцяло на трудовия народ, а не на паразити, живеещи за сметка на чужд труд“ (т. 25, с. 7). И писателят никога не си е правил илюзии, че това може да стане по пътя на реформите, на отричане на господстващата класа от престъпните привилегии, с които разполага. Оттук и необходимостта от насилие — насилие над тези, които са осъдени и от историята, и от законите и нормите на човешкия морал и поведение. Това не е насилие над отделната човешка личност — това е насилие над един строй, над една античовешка система. И то е и исторически, и морално оправдано и необходимо. Такова насилие е социалната революция, такова насилие са отбранителните, освободителните войни. В това отношение изкуството на социалистическия реализъм коренно се отличава от философията, морала и изкуството, вдъхновявани с векове от религията, която проповядва примирение между роби и господари, от философията и изкуството на всички ония, които се стремят да убият революционния порив на трудовия народ. И всякакви упреци по отношение на пролетарската идеология и изкуство тук са израз или на класова омраза, или на заблуждение, или на лицемерие.

На подобни упреци Горки отговаря с думите: „Вие ме упрекувате, че „проповядвам ненавист“, вие ме съветвате да „проповядвам любов“. Вие, изглежда, ме смятате способен да внушавам на работниците: обикнете капиталистите, защото те изсмукват вашите сили, обикнете ги, защото те унищожават безплодно съкровищата на земята ви, обикнете хората, които прахосват вашето желязо за създаване на оръдия, които ви унищожават, обикнете негодниците, по волята на които децата ви мрат от глад, обикнете тези, които ви унищожават заради своя покой и ситост, обикнете капиталиста, защото неговата църква ви държи в невежество“ (т. 26, с. 260).

От тези позиции Горки разобличава безпощадно престъпния свят на капиталистите, особено в неговата най-изродена и античовешка форма — фашизма. „Ако врагът не се предава — унищожават го“ — така озаглавява своята статия-завет и пророчество писателят, в която говори за хитлеризма, за неговите пъклени планове и действия. Как актуално звучат и днес словата на големия писател, в които той приветствува мирните предложения на съветското правителство за всеобщо разоръжаване, неговият протест срещу „цивилизованите хора“, които отхвърлят, провалят тези предложения. Като крилата фраза звучи неговото обръщение към творците — с кого сте вие, майстори на изкуството?

И като завет и заклане — предупреждението: „И ако вие искате да бъдете честни хора, вие трябва да бъдете революционери“ (т. 24, с. 335).

Но нека се върнем отново към разбирането на Горки за поетиката, за изобразителната система на социалистическия реализъм. И тук големият писател обръща внимание преди всичко на това, което новото изкуство наследява и развива от изкуството на миналото. „Но по отношение на такива писатели-класици, каквито са били Балзак, Тургенев, Толстой, Гогол, Лесков, Чехов, трудно е да се каже достатъчно точно какви са били — романтици или реалисти? При крупните художници реализмът и романтизмът винаги като че са съединени“ (т. 24, с. 471).

Такова е отношението на Горки и към другите правдиви, художествено значими направления в литературата и изкуството от миналото, чийто опит и успехи трябва да се наследят и развият от изкуството на социалистическия реализъм на базата на новия мироглед и новия жизнен материал. Показателен в това отношение е докладът му пред Първия конгрес на съветските писатели, където той в сбита форма проследява цялостното развитие на литературата от фолклора до наше време, сочи изключителното умение на народните творци и на класиците от миналото да създават образи-типове, изтъква митовите като пример за обобщение и за въздействие върху съзнанието на хората. И тук, както в посочената преди това и в много други статии той взема специално под защита изкуството на революционния романтизъм, неговата поетика.

Много от тези проблеми, разбира се, са само зачекнати, поставени. Та нали едва в средата на 30-те години социалистическият реализъм се утвърждава като основен метод в съветската литература, започва съзнателното и целенасочено разработване на неговата теория. Освен това понякога Горки се поддава и на свои лични пристрастия и предпочитания като творец. Несъмнени са неговите предпочитания към епичното реалистично повествование. Там са неговите най-големи успехи, подобни творби будят най-често неговото възхищение. И обратно — не е трудно днес да се види, че той недооценява, понякога и подценява писатели и творби, които наследяват и развиват други традиции или нови веяния в изкуството. От такъв характер са критичните му бележки за хиперболизма на Маяковски, недооценката на „Оптимистична трагедия“ на Вс. Вишневски и др.

Но ако за твореца това е обяснимо, то за теоретиците и критиците, които по-късно превърнаха подобни пристрастия, а понякога и стесненото, догматично разбиране на социалистическия реализъм в принцип, то е нито обяснимо, нито простимо.

При това с усета на голям художник Горки почти винаги е долавял и се е радвал на успехите на своите колеги, смятал е литературата дело на всички таланти. С каква гордост говори той в статията си за литературата и в други статии и доклади за големите успехи на Шолохов, Фадеев, Леонов, Гладков, Вс. Иванов, за чудото на съветския исторически роман в лицето на Ал. Толстой и Чапигин, за съветската детска литература!

Няма да се спирам на интересните и ценни изказвания на Горки за езика на писателя, за позицията му, за уменията да отразява живота, като изхожда от миналото, настоящето и бъдещето — изказвания, които имат пряко отношение към социалистическия реализъм, но които са широко известни и до голяма степен се отнасят за всяко истинско голямо изкуство.

Имаме всички основания да твърдим, че цялото теоретично и творческо дело на Горки е не само едно велико начало на социалистическия реализъм, но и активно, живо дело, което учи, възпитава, подпомага формирането на новия човек, на новия творец и в нашето съвременно развито социалистическо общество,